

УДК 340.12

ПРЕЮДИЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ АКТІВ

Павлова М.А., аспірант
кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національний університет «Одеська юридична академія»

Наукова стаття порушує питання про можливість застосування норм преюдиції відносно підсумкових актів нотаріальної процесуальної діяльності. У висновок пропонується визнати преюдиціальне значення фактів, встановлених у рамках нотаріального провадження, та внести відповідні зміни до законодавства.

Ключові слова: преюдиція, нотаріальний акт, нотаріальна процесуальна діяльність, юридична сила, юридичні факти.

Научная статья затрагивает вопросы о возможности применения норм преюдиции относительно итоговых актов нотариальной процессуальной деятельности. В заключение предлагается признать преюдициальное значение фактов, установленных в рамках нотариального производства, и внести соответствующие изменения в законодательство.

Ключевые слова: преюдиция, нотариальный акт, нотариальная процессуальная деятельность, юридическая сила, юридические факты.

Pavlova M.A. PREJUDICIAL VALUE OF NOTARIAL ACTS

The scientific article raises issues of the possibility to apply the doctrine of collateral estoppel concerning to final acts of the notary procedural activity. In conclusion it is proposed to acknowledge that facts determined by the notary process have collateral estoppel features and due to this concept it is necessary to amend legislation.

Key words: collateral estoppel, notarial act, notary procedural activity, legal force, legal fact.

Постановка проблеми. В юридичній літературі висловлюється думка про можливість застосування норм преюдиції за межами діяльності суду [3, с. 79–81, 119, 153]. Серед багатьох дослідників знаходить підтримку позиція про преюдиціальність фактів, встановлених актами несудових органів [11, с. 409; 5, с. 241]. До таких органів можна віднести органи нотаріату, у зв'язку з тим, що висновки, які ними формулюються та закріплюються у відповідних актах, можуть мати преюдиціальне значення (тобто підлягають врахуванню) при вирішенні судових справ так само, як і в інших випадках, передбачених законодавством.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Роботи багатьох науковців включають розгляд питань щодо визначення меж дії юридичної сили нотаріальних актів та юридичного значення нотаріально посвідчених фактів. Серед них: В.В. Баранкова, Н.А. Громов, О.В. Грядов, В.В. Комаров, І.С. Мельник, І.В. Радченко, С.Я. Фурса, В.В. Ярков та інші. Проте визнання преюдиціальної сили нотаріальних актів представляється дискусійним аспектом правової дійсності та потребує додаткової аргументації в рамках загальнотеоретичного дослідження.

Визначення преюдиції як офіційного висновку компетентної особи (органу) щодо наявності та змісту певних юридичних фактів або тлумачення норм права, що використовується для вирішення іншого правового питання, дозволяє дійти висновку про можливість її створення в позасудовому порядку іншими органами правозастосування.

Мета статті – наукове підтвердження наявності підстав вважати нотаріальні акти преюдиціальними, тобто такими, що містять преюдицію.

Виклад основного матеріалу. У роботах радянського періоду зустрічаємо обґрунтування можливості взаємодії актів суду та актів органів державного управління в рамках інституту преюдиції [10; 4, с. 161–163; 12, с. 323, 327]. К.І. Комісаров розглядає можливість визнання обов'язковості рішень несудових органів для суду, але цей обов'язок, як він вважає, ґрунтується на розподілі компетенції між цими органами, а не на преюдиції [7, с. 80, 81]. Однак даний принцип, як відомо, є однією із складових преюдиції, так само, як і реалізація принципу процесуальної економії, та раніше виступав однією з основних умов застосування преюдиції.

На думку деяких вчених, «для визначення кола «інших органів» варто підходити не емпірично, а на основі принципу, згідно з яким такими повинні вважатися органи, до компетенції яких належить вирішення питань про застосування права в конкретних випадках і встановлення юридичних фактів» [8, с. 18].

Підставою для застосування преюдиції є надходження питання (справи), фактичні обставини якого досліджуються або були повністю чи частково вирішені компетентними органами під час провадження іншої справи. Враховуючи це положення, до компетентних суб'єктів застосування права, рішення яких має преюдиціальне значення, крім судових, слід відносити органи нотаріату, органи державної влади, які надають фактичним обставинам юридичного значення, а також осіб, які мають спеціальні знання, необхідні для вирішення правових питань (експертів, спеціалістів та інших фахівців).

Слід погодитися з твердженням М.Й. Штефана про те, що «чинне законодавство України для захисту прав і охоронюваних законом інтересів громадян та організацій встанов-

лює такі процесуальні порядки: судовий, адміністративний, нотаріальний, громадський. У літературі з цивільного процесу вони називаються процесуальними формами захисту прав» [15, с. 7–9].

Сьогодні науковці впевнено стверджують притаманність нотаріальній діяльності процесуальної форми [6, с. 69–71; 14, с. 15–18; 15, с. 20–22]. Погоджуючись із позицією В.В. Комарова та В.В. Баранкової, звертаємо увагу на те, що відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією нотаріальної діяльності між нотаріусом та фізичними, юридичними особами з приводу посвідчення юридичних фактів (угод), застосування заходів щодо охорони спадкового майна, видачі свідоцтв про право на спадщину та інше, за своїм характером є процесуальними, спрямованими на вирішення матеріально-правових питань. Нотаріальна процесуальна діяльність – це правозастосовча, юрисдикційна діяльність, у рамках якої компетентним органом (особою) вирішується конкретна нотаріальна справа, а результатом є правозастосовний нотаріальний акт, що містить висновок про наявність у зацікавленій особи певного права чи наявність юридичного факту [6, с. 69–71].

Така діяльність відповідає практиці здійснення судочинства в рамках інституту окремого провадження. Відомо, що судовий порядок встановлення фактів, які мають юридичне значення, як вид справ окремого провадження полягає в тому, що в ньому відсутній спір про право, об'єктом судового захисту є охоронюваний законом інтерес, предметом судової діяльності – встановлення визначених юридичних фактів з метою подальшого здійснення заявниками своїх суб'єктивних прав, а також специфічній судовій процедурі. Для розгляду справ даної категорії законодавець покладає на суд не властиву йому функцію встановлення тих чи інших обставин без вирішення спору про право [13]. Рішення по справах даного виду не підлягають примусовому виконанню, але мають загальнообов'язковий характер та є преюдиціальними. Тобто діяльність суду в справах встановлення фактів, що мають юридичне значення, за своєю природою більше походить на нотаріальну діяльність або діяльність інших адміністративних органів. Таким чином, вбачається також можливість створення преюдиції нотаріатом [9].

За законодавством при розгляді справ про спадкування суди повноважні винести ухвалу про запит у нотаріальній конторі інформації стосовно відомостей щодо осіб, які прийняли спадщину, отримали свідоцтво про право на спадщину, свідоцтво про право на частку в спільному майні подружжя тощо. Відповіді на запит нотаріус формує в довідку, яка містить факти, що мають значення для вирішення конкретної справи за зверненням тієї ж особи, справа якої раніше розглядалася відповідним нотаріусом, визнаються без додаткової перевірки, мають доказове значення, тому можуть називатися преюдиціальними. Іншим прикладом преюдиціального нотаріального акту можна визнати нотаріальне посвідчення документів про участь у витратах на будівництво та ремонт приміщення, якими

може бути підтверджено право на користування та розпорядження визначеного нежитлового приміщення, яке знаходиться на балансі іншої організації. У випадку звернення до суду зазначений факт має преюдиціальне значення для вирішення спірного питання.

Разом із судовими рішеннями у визначених законом випадках нотаріальні акти наділяються виконавчою силою. Так, відповідно до пункту 4 частини 2 статті 17 Закону України «Про виконавче провадження» (пункт 3 частини 1 статті 3 за новим Законом) [1] здатність породжувати механізм примусового виконання в разі відсутності його добровільного виконання має виконавчий напис нотаріуса. Його виконавча сила обумовлюється суттю нотаріального провадження, що реалізує функцію захисту вже порушених прав.

Нотаріальними провадженнями, які здійснюються з метою усунення правопорушень, можна назвати вчинення протесту векселя, морського протесту, вчинення виконавчих написів для стягнення грошових сум або вилучення від боржника майна на документах, що встановлюють заборгованість, згідно із «Переліком документів, за якими стягнення заборгованості проводиться в безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України [2]. Наприклад, договір позики був нотаріально посвідчений, проте позичальник своєчасно, тобто у визначений договором строк (частина 1 статті 1049 Цивільного Кодексу України), не виконав взятє на себе зобов'язання повернути позикодавцю передбачену договором суму грошей (частина 1 статті 1046 Цивільного Кодексу України). Нотаріальна процесуальна форма даного договору забезпечує позикодавцю можливість вчинити на ньому виконавчий напис, тобто надати йому виконавчої сили, а у випадку відсутності добровільного виконання зобов'язання – здійснити його примусово.

Тобто за наявності безспірної заборгованості звертатися до суду для її стягнення не потрібно. Таким чином, нотаріус встановлює факт наявності заборгованості та приймає рішення щодо її стягнення, що не потребує додаткових доказів.

Висновки. Отже, представляється необхідним внесення змін до процесуального законодавства України щодо обставин, які звільняють від доказування, зазначивши, що обставини, підтверджені нотаріусом під час здійснення нотаріальних дій, визнаються такими, які не потребують доказування, якщо справжність нотаріально оформленого документу не спростована в порядку, встановленому законодавством, або не встановлено суттєве порушення порядку здійснення нотаріальної дії.

Закріплення такої норми є встановленням преюдиціальності зазначених фактів, яка виключає додаткове підтвердження фактів, встановлених і посвідчених нотаріусом (таких як, наприклад, особа підписанта документа, його дієздатність, відповідність його волі волевиявленню, законність угоди і право сторони на її вчинення, приналежність майна особі, що його відчужує або застає). При цьому передбачається, що подолати преюдицію

нотаріуса у встановленому законодавством порядку можна за наявності доказів подробиць нотаріально оформленого документа або порушення нотаріусом порядку вчинення нотаріальної дії, причому тільки таке, яке мало істотне значення для відповідної нотаріальної дії. Така тенденція в розвитку процесуального права абсолютно відповідає природі інституту преюдиції та є вірним кроком на шляху вдосконалення юридичної практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/paran18#n18>.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – ст. 207
3. Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів: Постанова Кабінету Міністрів від 29 червня 1999 року № 1172 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF>.
4. Воложанин В.П. Несудебные формы разрешения гражданско-правовых споров / В.П.Воложанин. – Свердловск, 1974. – 202 с.
5. Гурвич М.А. Судебное решение. Теоретические проблемы / М.А.Гурвич. – М. : Юрид. лит., 1976. – 176 с.
6. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / [М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.]. – Харків : Право, 2011. – 584 с.
7. Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотариат и нотариальный процесс : [ученик] / [В.В.Комаров, В.В.Баранкова]. – Харьков : Консум, 2000. – 240 с.
8. Комиссаров К.И. Задачи судебного надзора в сфере гражданского судопроизводства / К.И. Комиссаров. – Свердловск, 1971. – 167 с.
9. Ломоносова Е.М. Роль преюдициальных начал при пересмотре гражданских дел по вновь открывшимся обстоятельствам / Е.М.Ломоносова // Советская юстиция. – М., 1972. – № 13. – С. 18–19.
10. Радченко И.В. Федеральный закон от 29 декабря 2014 года № 457-ФЗ: основные новеллы и их значение в практике нотариуса / И.В. Радченко // Нотариальный вестник. – № 2 (Февраль) 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://notariat.ru/publ/zhurnal-notarialnyj-vestnik/archive/15884/15920/>.
11. Семенов В.М. Преюдициальное начало в советском гражданском процес се : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.М. Семенов. – Свердловск, 1952
12. Скакун О.Ф. Теорія права і держави / О.Ф.Скакун. – 2-ге видання. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
13. Фетисов А.К. Нормоконтроль и преюдиция / А.К. Фетисов // Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса. – 2002. – № 1. – С. 323–328.
14. Франовська К.С. Узагальнення практики розгляду судами Житомирської області цивільних справ за заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, та методика розгляду справ даної категорії / К.С. Франковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://notariat.zt.ua/franovsky.php>.
15. Фурса С.Я. Теорія нотаріального процесу : [науково-практичний посібник] / [С.Я. Фурса]. – К. : Алерта ; Центр учбової літератури, 2012. – 920 с.
16. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс : [підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.] / [М.Й. Штефан]. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2005. – 624 с.